

СУТНІСТЬ; ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

У статті досліджується професійна компетентність при компетентнісному підході у військовій освіті. На підставі виконаного теоретичного аналізу ключових понять: “компетенція”; “компетентність”; “професіоналізм”; професійну компетентність пропонується розглядати як інтегральну характеристику особистості; що проявлена в діяльності. Обґрунтовуються сутність; зміст; визначаються інваріантна та варіативна структури професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління.

Ключові слова: компетентнісний підхід; компетенція; компетентність; професіоналізм; професійна компетентність; структура професійної компетентності.

Актуальність. Реалізація компетентнісного підходу відповідно до Державного стандарту освіти у військових навчальних закладах Збройних Сил України відбувається протягом останнього часу. Військово-політичні та соціально-економічні умови; що кардинально змінилися за останній час; активізували нові вимоги до підготовки військового спеціаліста: фундаментальності – змінюється воєнна стратегія; оперативне мистецтво та тактика; системи управління військами; озброєння та військова техніка; інноваційності – необхідно розвивати систему поглядів на процес навчання та виховання особового складу; перспективності.

Напрацювання відомих українських та закордонних науковців (І. Бех; А. Вітченко; Д. Гришин; В. Байденко; О. Дубасенюк; Е. Зеєр; Н. Ничкало; О. Овчарук; В. Осьодло; Дж. Равен; О. Пометун; Ю. Приходько; В. Серіков; П. Стефаненко; В. Телелим; Ю. Черних; В. Ягупов та ін.) у царині розробки питань компетентнісного підходу; підтверджують; що без розвитку впровадження сучасних педагогічних технологій; засобів; методик; зміни побудови навчального процесу неможливо підвищити рівень компетентності майбутнього спеціаліста.

Основною ідеєю компетентнісного підходу у військовій освіті є здатність та мотиваційна готовність військовослужбовця до ефективного застосування отриманих знань при вирішенні конкретних спеціальних задач; проблемних ситуацій професійної діяльності. Навчальний процес при цьому передбачає поєднання знань та професійного становлення тих; хто навчається; ще у стінах військового закладу через створення умов для формування професійної компетентності; рівень якої і є основним показником якості професійної освіти. На нашу думку; підґрунтям для вибору та впровадження сучасних технологій; методик; а значить і підвищення ефективності такого навчального процесу; є уточнення сутності; змісту; умов розвитку; структури професійної компетентності військового спеціаліста.

Мета дослідження. Визначити сутність; зміст та структуру професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління як результату освітнього процесу.

Використовуючи достатню розробленість різних аспектів професійної компетентності українськими та закордонними вченими як складного багатовимірного феномену (М. Волошина; Б. Ельконін; Дж. Равен; П. Третьяков; С. Шишов та ін.); розкритті її змісту (В. Бездухов; А. Маркова; С. Мишина; О. Правдіна та ін.); моделюванні процесу її формування (В. Введенський; В. Болотов; О. Образцов; В. Серіков та ін.); визначенні основних її видів (І. Зимня; Г. Селевко; П. Третьяков; Т. Шамова; В. Ягупов та ін.); в рамках нашого дослідження ми ставимо за мету: здійснити теоретичний аналіз ключових положень компетентнісного підходу та визначень можливої структури професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Значення слова “компетенція” можна знайти у різних джерелах; наприклад; у великому словнику іншомовних слів компетенція (лат.competentia – приналежність по праву) визначена як: 1) коло повноважень якого-небудь органу чи посадової особи; 2) коло питань; в яких дана особа володіє пізнаннями; досвідом [1]. Український дослідник О. Ситник зазначає; що варто добре відокремлювати поняття “компетенція” та “компетентність”; враховуючи вітчизняні мовні стереотипи. Поняття “компетенція” традиційно вживається у значенні “коло повноважень”; “компетентність” пов’язують із обізнаністю; авторитетністю; кваліфікованістю. Виходячи з цього; в педагогічному сенсі доцільно вживати термін “компетентність” [12].

Очевидна особистісна спрямованість понять “компетенція” та “компетентність” знайшла відображення у дослідженнях вчених психологів; які розглядають компетентність не тільки через наявність міцного; системного об’єму знань; а й організацію індивідуальних знань та мірі їх надійності в якості основи для прийняття ефективних рішень. Компетентність виступає як стійка здатність до здійснення діяльності зі знанням справи і включає в себе такі компоненти: володіння досвідом у певній галузі і активне самовдосконалення; адекватний вибір інструментарію для вирішення конкретних завдань; наявність зворотного зв’язку при здійсненні будь-якої діяльності для здійснення корекції при помилкових діях; наявність почуття відповідальності за отримані результати [8; 11].

Також; на підставі сформульованих у психології положень; можна виокремлювати групи компетенцій: компетенції; які відносяться до самого себе як до особистості і визначають індивіда як суб’єкта життєдіяльності; компетенції; які визначають соціальну взаємодію індивіда з іншими людьми; компетенції; які відносяться до діяльності індивіда; які стосуються усіх її типів та форм. Особливо підкреслюється; що компетенції перетворюються у особистісні якості та властивості через прояви у поведінці та діяльності людини; тобто стають компетентностями особистості; які характеризуються мотиваційними; смисловими; регуляторними складовими; поряд із когнітивними (знанням) та досвідом [6].

На думку провідних українських науковців; компетентність вміщує в себе не тільки професійні знання; досвід у спеціальності; але й ставлення до справи; визначені (позитивні) схильності; інтереси та прагнення; здатність ефективно використовувати уміння та навички; а також особистісні якості для

забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації [4].

Таким чином; у тлумаченні поняття “компетентності” важливе місце відіграють уміння та навички. Уміння – це елементи діяльності; що дозволяють точно та правильно виконувати якусь дію. Діяльність складається з різноманітних дій; уміння її виконувати складається з низки окремих умінь. Навичка – це дія; сформована шляхом повторення і характеризується високою мірою осягнення і відсутністю поелементної регуляції та контролю. Якщо під дією розуміти частину діяльності; що має чітко поставлену свідому мету; то навичкою також можна назвати автоматизований компонент дії; що заснований на прийомах; способах рішення задач; які траплялися раніше та створює можливість виконання дій не тільки у звичних; але й в умовах; що змінилися.

Виходячи з того; що тільки дію можна спостерігати; компетентність – це характеристика; яку можна визначити через спостереження за діями. Навичка – це компетентність в дії; можливість встановлення зв'язку між знаннями та ситуацією; а компетенція – це те; що стимулює дію. На особливу увагу заслуговує здатність спеціалістом вибирати оптимальне рішення; при цьому аргументовано відхиляти неправдиві дані. Компетентний спеціаліст вміє розуміти і сутність проблеми; і вміє вирішувати її практично; володіючи найбільш придатним в даних умовах методом вирішення [14].

Необхідно зазначити; що компетенції та компетентності не зводяться до низки конкретних знань; умінь; навичок; сформованих за предметами в рамках окремих дисциплін вузу; а відрізняються від них соціальною; ситуативною; міжпредметною; надпредметною; практико-орієнтованою; вмотивованою використанням.

На цей час існує досить широкий перелік загальних компетентностей особистості. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок; що при визнанні очевидної важливості ключових; соціальних компетентностей для життєдіяльності індивіда; основною; що визначає рівень майстерності спеціаліста у визначеному виді діяльності; є професійна компетентність [6; 15; 16].

Погляд на професійну компетентність як складову частину професіоналізму у військовій сфері; був запропонований американськими науковцями; які розкривають зміст даного феномену через взаємозв'язок наступних компонентів: відданості справі; відповідальності; компетентності [17].

Хоча у нашому дослідженні професійна компетентність розглядається як результат освіти; але на підставі проведеного аналізу; термін “професійна компетентність” будемо вживати також вужче; ніж “професіоналізм”. Військовий спеціаліст може бути компетентним у вирішенні професійних задач у конкретних умовах; але не бути достатньо професійним для успішного вирішення подібних задач в умовах; що змінюються; в яких неможливо реалізувати вже відпрацьований алгоритм дій.

Отже; можемо стверджувати; що професіоналізм включає в себе знання; уміння та навички; необхідні для конкретного виду професійної діяльності; характеризується професійно-значущими якостями конкретного індивіда; який усвідомлює навколишню дійсність в цілому і особливість нестандартних

ситуацій зокрема; а також володіє мистецтвом постановки і вирішення професійних завдань.

Таким чином; феномен професійної компетентності військового спеціаліста обумовлений дією загальних; особливих та одиничних закономірностей військової служби; а його сутність виражається у сформованості комплексу якостей; які відповідають вимогам військової праці – компетенціям (які включають оволодіння необхідними знаннями; уміннями та способами діяльності). В такому разі обґрунтування та визначення компетенцій (як задач) і компетентностей (як результату); виділення їх переліку нерозривно пов'язано зі змістом навчання.

Проведений аналіз структури (структура – сукупність; система встояних зв'язків між множиною компонентів об'єкту; що забезпечують його цілісність та тотожність самому собі) професійної компетентності; показав; що на цей час не існує єдиного підходу щодо виокремлення її компонентів. Дослідники (І. Бех; В. Зельницький; С. Іванова; М. Ільязова; Л. Карпова; В. Крижко; Н. Кузьміна; О. Маркова; І. Міщенко; Є. Павлютенков; Л. Щербатюк; В. Ягупов та ін.) акцентують увагу на змісті; суб'єктності; сфері; функціях професійної діяльності; тощо. Відповідно до завдань нашого дослідження; подальший науковий пошук доцільно базувати на результатах дослідження М. Ільязової; яка пропонує інваріантну (“інваріантність” – властивість якого-небудь об'єкту не змінюватися при змінах умов; ситуацій; в яких він функціонує; найбільш глибока; загальна властивість об'єктів) та варіативну структури компетентності суб'єкта професійної діяльності [3; 10; 13].

Компетенцію суб'єкта розглянемо як елементний (“елемент” – частина; в якій відсутні властивості цілого) склад компетентності – його потенціальну активність в даній сфері діяльності (знання; уміння; навички; досвід; мотиви діяльності; здібності; ціннісні орієнтири). Механізми реалізації; виявлення компетенції через саморегуляцію; забезпечують прояв компетентності; формують компетентну діяльність (рис.1).

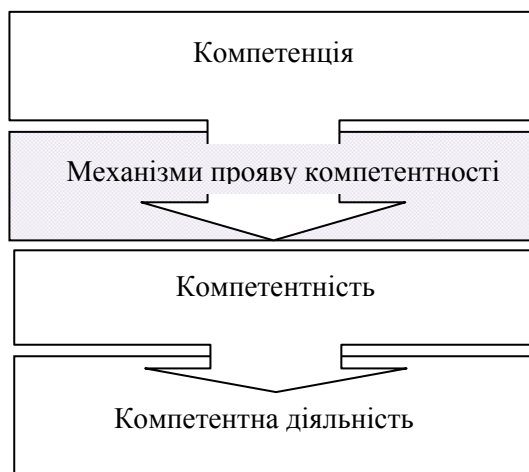

Рисунок 1. Взаємозв'язок елементного складу компетентності.

Спираючись на визначене; професійну компетентність можна виявити через ефективне застосування знань; умінь; ціннісних орієнтирів при сформованості психологічних механізмів саморегуляції та управління. Питання саморегуляції особистості при різних видах психічної активності; на різних етапах її професійного становлення досліджені у працях В. Осьодло [9].

Сучасний суб'єктно-діяльнісний підхід в освіті; як і компетентнісний; дозволяє включити в інваріантну структуру компетентності конативну (від англ. conation – здатність до вольового руху) основи; що відображає здатність до саморегуляції в ситуаціях прояву компетентності суб'єкту. Саморегуляція діяльності взаємопов'язана з вольовою сферою особистості (“воля” – один із засобів саморегуляції особистості; що напрацьований в процесі особистого досвіду уміння здійснювати задачі цілепокладання; притягувати для рішення поставлених задач внутрішні ресурси та арсенал активних засобів подолання ситуації) [3; 7; 10].

Таким чином можна вважати; що професійна компетентність – це реалізована через функції діяльності професійна компетенція; інтегральна; проявлена в діяльності (ситуації) характеристика особистості; що визначає успіх та відповідальність за її результати.

Відповідно; інваріантна структура професійної компетентності; що складається з компонентів: мотиваційного; інструментального; ціннісно-смыслового; індивідуально-психологічного та конативного; може мати таку структуру (рис. 2).

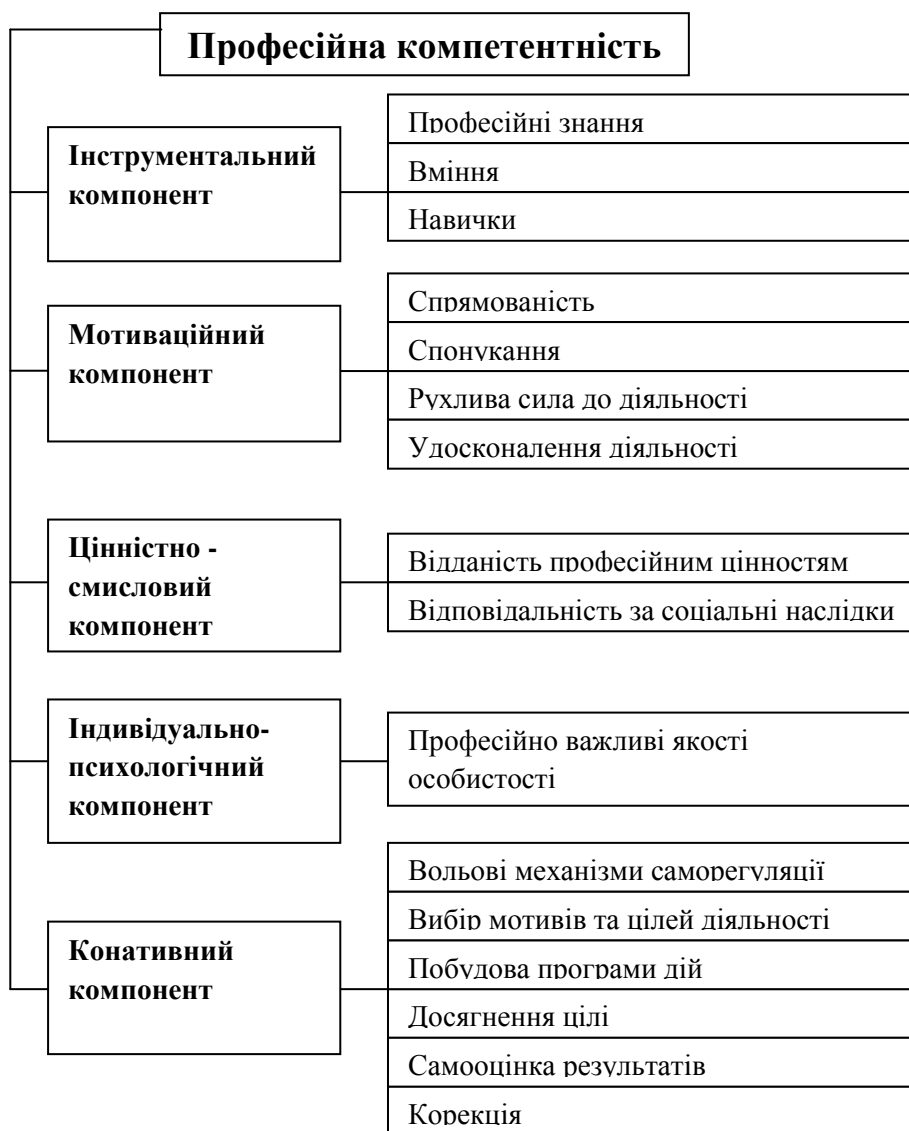

Рисунок 2. Інваріантна структура професійної компетентності.

Змістовне наповнення (частина) інваріантів професійної компетентності залежить від специфіки того чи іншого виду діяльності та представляє собою варіативну структуру професійної компетентності. Змістовна частина навчання визначається характером військової праці (державним замовленням); та; враховуючи специфіку військових спеціальностей та спеціалізацій; відображається у навчальних дисциплінах; робочих програмах закладу; закріплюється наказами; настановами; інструкціями; навчальним планом та розкладом занять.

На підставі представленої узагальненої структури компетентнісної моделі офіцера-випускника ВВНЗ і ВВП ВНЗ; визначені загальні компетенції наповнені конкретним змістом; охоплюють основні функції майбутньої професійної діяльності [5]. Варіативна структура професійної компетентності в рамках нашого дослідження може мати такий вигляд (рис. 3):

Рисунок 3. Варіативна структура професійної компетентності.

Відокремлена нами варіативна структура професійної компетентності майбутнього військового фахівця охоплює найважливіші аспекти професійної діяльності та військової праці.

Разом з тим необхідно зазначити; структура професійної компетентності повинна враховувати зв'язки; що виникають між різними; але тими; що знаходяться у взаємодії; видами компетенцій; так як вони проявляють себе

кожного разу по-новому в залежності від внутрішніх факторів (потенціал особистості; досвід; уміння; якості) та зовнішніх умов (статус; престиж; рівень професійної підготовки та інше); що впливають на діяльність професіонала. При чому внутрішні фактори є тією базою; на якій вибудовуються професійні якості; а сама професійна діяльність та процес її засвоєння актуалізує потребу у прояві та розвитку особистісних; індивідуальних якостей.

Тому варіативна структура професійної компетентності майбутнього військового фахівця не є вичерпною; всі її складові хоча і доповнюють одна одну; проте можуть розглядатися незалежно одна від одної.

У зв'язку з цим; визначена нами інваріантна структура професійної компетентності; що має взаємопов'язані компоненти; буде розглядається нами як інтегральне професійне утворення.

Висновки. Таким чином; проведений нами теоретичний аналіз сутності; змісту та структури професійної компетентності дає підстави для таких висновків:

1. Професійну компетентність слід розглядати як складову професіоналізму військового спеціаліста; яка реалізується через функції діяльності; особистісні характеристики та визначає результати діяльності.

2. Структуру професійної компетентності доцільно розглядати через інваріантну та варіативну структури. Інваріантна структура визначається інструментальним; мотиваційним; ціннісно-смісловим; індивідуально-психологічним та конативним компонентами; які відображають загальний постійний рівень професійної компетентності при зміні умов та ситуацій професійної діяльності. Варіативна структура професійної компетентності складається з загально-професійного та спеціалізовано-професійного компонентів; які в свою чергу мають у складі елементи; що розкривають змістовне наповнення основних функцій майбутньої професійної діяльності; тобто її інваріантів.

3. Становлення професійної компетентності як інтегрального професійного утворення відбувається через формування її компонентів. Професійна компетентність; як і її структура; є динамічним явищем; тому необхідно створити модель її формування; яка б відповідала вимогам часу як змістовно; так і технологічно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой словарь иностранных слов / Сост. А.Ю. Москвин. – М.: Центрполиграф: Полус; 2002. – 816 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”; 2001. – 1440 с.

3. *Вербицкий А.А.; Ильцова М.Д.* Инварианты профессионализма. Проблемы формирования: [монография] / А.А. Вербицкий; М.Д. Ильцова. – М.: Логос; 2011. – 288 с.

4. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: Монографія / За ред. Н.Г. Ничкало. – Хмельницький: ТУП; 2002. – 334 с.

5. *Зельницький А.М.* Компетентнісна модель випускника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців / А.М. Зельницький.; Р.М. Серветник; П.І. Удовенко. // Вісник Національної академії оборони / зб. наук. праць. – 2009. – № 3 (11). – С. 26–38.

6. *Зимняя И.А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании./ Авторская версия. – М.: Исследования-тельский центр проблем качества подготовки специалистов; 2004. – 38 с.

7. *Ильязова М.Д.* Теоретические основы формирования профессиональной компетентности студентов в вузе (на примере студентов-социологов): [монография] / М.Д. Ильязова. – Астрахань: Изд-во ОГОУ ДПО “АИПКП”; 2008. – 228 с.
8. *Огарев Е.И.* Компетентность образования: социальный аспект / Е.И. Огарев. – Спб.: РАО ИОВ; 1995. – 146 с.
9. *Осьодло В.І.* Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / В.І. Осьодло. – К.: ПП “Золоті ворота”; 2012. – 463 с.
10. Психология: Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского; М.Г. Ярошевского. – 2-е изд.; испр. И доп. – М.: Политиздат; 1990. – 495с.
11. *Селевко Г.* Компетентности и их классификация // “Народное образование”. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
12. *Ситник О.П.* Професійна компетентність вчителя // “Управління школою”. – 2006. – №14. – С. 2–9.
13. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К.: “Наукова думка”; 1970–1980.
14. *Чошанов М.А.* Гибкая технология проблемно-модульного обучения : [метод. пособ.] / М.А. Чошанов. – М.: “Народное образование”; 1996. – 160 с.
15. *Ягупов В.В.* Педагогіка: [навчальний посібник] / В.В. Ягупов. – К.: Либідь; 2003. – 560 с.
16. *Ягупов В.В.; Свистун В.І.* Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти // Наукові записки НаУКМА. Серія “Педагогічні; психологічні науки та соціальна робота”. – Т.71. – 2007. – С. 3–8.
17. *Huntington S.P.* The Soldier and State – Cambridge: The Harvard University Press. – 1957. – 321 с.

Л.А. Заика
 Национальный университет обороны Украины
 имени Ивана Черняховского

СУЩНОСТЬ; СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ВОЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье исследуется профессиональная компетентность при компетентностном подходе в военном образовании. На основании выполненного теоретического анализа ключевых понятий: “компетенция”; “компетентность”; “профессионализм”; профессиональную компетентность предлагается рассматривать как интегральную персональную характеристику; которая проявляется в деятельности. Обосновываются сущность; содержание; определяются инвариантная и вариативная структуры профессиональной компетентности будущих магистров военного управления.

Ключевые слова: компетентностный подход; компетенция; компетентность; профессионализм; профессиональная компетентность; структура профессиональной компетентности.

L. Zaika
 National Defence University of Ukraine
 named after I. Cherniahevsky

ESSENCE; CONTENT AND STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF MILITARY MASTER DEGREE

In this article the professional competence in competence approach of military education has been investigated. On the basis of theoretical analysis of key concepts: “competence”; “competency”; “professionalism”; the professional competence has been invited to consider as a integral personality characteristic in activity. Essence and content are determined; invariant and variable structures of professional competence of military master degree are defined.

Keywords: competence approach; competency; competence; professionalism; professional competence; professional competence structure.